

G.W.F. Hegel, Oikeusfilosofia. Suom. Markus Wahlberg, johdanto Markus Wahlberg ja Juha Manninen. Pohjoinen, Oulu 1994.

Vain filosofinen valtio voi olla oikea valtio. Filosofinen valtio on ainoa säällinen valtio, koska vain se voi olla säällisten säästösten säätävä. Koska vain filosofinen valtio pystyy perustelemaan perustansa, perusteensa ja perustuksensa, niin vain se on voitu perustaa (ja sen on voinut perustaa vain tämä valtio itse, joka siis syntyy perustamisensa hetkellä ellei se tietämissä mielessä ole aina jo syntynyt), ja vain se on voinut kirjoittaa oikean perustuslain.

Tämä on *tedetty* ainakin Platonista asti. Ihminen vastustaa vääryyttä luonnostaan, ja hän *osaa* vastustaa vääryyttä vain samalla eleellä kuin hän vastustaa vääriä tietoakin: opettelemalla ja opettamalla oikeaa, perustamalla (korkea)koulun muotoisen valtion. Mutta tämän tiedon – tiedon, joka on huolimatta ihmiselvästä idealismiksi pilkattusta päättömyydestään myös ja yhä *meidänkin* osamme – on oikeasti *käsitännyt* vasta Hegel. Hänen *Oikeusfilosofiansa* kuuluisan esipuheen vielä kuuluisampi lause ”järjellinen on todellista ja todellinen on järjestistä” ei ole majesteettisen järjen käsky vaan olennaisesti melankolisen ja taaksepäin katsovan järjen toteamus. ”Harmaalla harmaalle maailma ei suostu nuorennettavaksi vaan vain käsitettäväksi...”

Hegelin käsittämässä on jotain, mikä ei ole lakannut vainoamasta meitä (*meitä?* Onko hegeliaaninen *me* me-

lankolinen ja nöyrä vai majesteettinen ja saneleva, ja onko muita *meitä?*), ja minkä takia Hegelin lukijoiden vakaumus siitä, että Hegel on enemmän kuin kulttuurihistoriallinen monumentti – että hän on *ajankohtainen* – ei ole pelkkää masokistista kiintymystä hieman tympääntyneeseen vanhaan berliiniläisprofessoriin. Ja sen takia Hegelin *Oikeusfilosofian* kääntäminen vihdoin suomeksi, on paitsi kulttuuriteko (raskaan sarjan sellainen maassa, jonka itseymmärrys on alusta asti ollut erilaisten hegelianismien läpitynkemää: Suomi on *perustettu* aivan filosofisesti, säällisen perustuksen periaatteen mukaisesti), myös, jos niin halutaan, ajalle kohtaa antava teko. Mikä ei tarkoita, olkoon se selvä, sitä että Hegel pitäisi niellä kakistelematta.

SPEKULATIIVISEN SAKSAN LAINSÄÄDÄNNÖSTÄ

Markus Wahlberg on kääntänyt Hegelin *Oikeusfilosofian* hyvin ja huolellisesti. Siinä on lakikirjan hyveet ja synnit, kuten alkuperäisteoksessakin: se on erittäin täsmällinen ja tiivis, muttei erityisen viihteellinen eikä helposti sulava. Hegel on kaunopuheinen vain majesteettisessa esipuheessaan, ja sen jälkeen hän on enimmäkseen vain järkevä. Wahlberg on kammannut ja leikellyt Hegelin takkuisia virkeitä paremmin suomen kieleen soveltuviksi, ja terminologia on käännetty kokonaan suomeksi. Hegel onkin niitä filosofeja, joiden yhteydessä koko ajatuskehikko on yksinkertaisesti siirrettävä käännettävälle kielelle: hän itse ponnistaa saksan kielen ilmaisuvoimasta käyttäen pe-

rinteisiä latinismeja lähinnä kertoessaan mitä filosofian ei pidä tyytyä olemaan, ja siksi hän vaatii kääntäjää avaamaan oman kielensä eikä vain sanakirjaa.

Klassisia filosofisesta saksasta suomeen kääntämisen ratkeamattomia dilemmoja Wahlbergkaan ei ole voinut välttää. *Bewußtsein* johdoksineen käännetään yleensä ”tietoisuudeksi” johdoksineen, mutta Wahlberg on valinnut ”tajuisuuden” (”itsetajuisuus” jne): tämä valinta on hauska muistuttaessaan, ettei kaikki hengen virkoaminen substanssistaan johda vielä subjektin varsinaiseen tietoisuuteen tilastaan. Toisaalta Hegelin hengestä tulee niin olennaisesti tietoinen itsestään ja maailmastaan, ettei Wahlbergkaan ole voinut käyttää käännöstä ”tajuisuus” aivan systemaattisesti. *Aufhebungista* on tullut ”kumous”, mikä on paremman puutteessa käytössä – ”säilyttävän kumouksen” oheissa – mutta tämä käänös katkee niin paljon Hegelin spekulatiivisimman sanan olennaisista monimielisyyttä, että perinpohjainen selitys olisi ollut paikallaan. Kolmas klassinen ongelma on *Dasein*, jonka Wahlberg kääntää ”länäoloksi”. Tämä tuo mieleen enemmän myöhemmät, Heidegger-pohjaiset keskustelut: Hegelillä *Daseinin* olemus ei ole niinkään jossakin oleminen kuin jotenkin, jonakin oleminen; ei niinkään sijaitseminen (vaikkapa länä) kuin määrittyminen (vrt esim. Hegel, *Wissenschaft der Logik* 1, luvun *Das Dasein* alku). Paikoitellen vähemmän keskeisiä sanoja on käännetty valiten vaihtoehtoista pikemmin oikeustieteelliseen terminologiaan kuu-

luva kuin spekulatiivista loogiikkaa hyväilevä vaihtoehto. Mutta kääntäjä on tähdännyt ennen kaikkea *Oikeusfilosofian* ymmärrettävyyteen, mikä ei ole väärä valinta – varsinkaan muun suomenkielisen kontekstin käytännöllisesti katsoen puuttuessa.

Hegel viittaa suureen määrään laki- ja yhteiskuntatieteen historiaa selittämättä muuten kuin systemaattisen aseman suhteen mitä on *lex talionis* tai *codex justinianus*, ja kääntäjä ansaitsee erityiskiitokset tälle erikoisterminologialle kirjan loppuun laatimistaan selityksistä.

Wahlberg on yhdessä Juha Mannisen kanssa kirjoittanut *Oikeusfilosofiaan* esipuheen. Muutaman yleisen huomautuksen lisäksi he keskittyvät Hegelin reseptiohistoriaan 1800-luvulla. Näkökulmavalinnan perusteena on tämän aatehistorian tuntemattomuus. Totta on, että oman vuosisatamme Hegel-reseption historia on liian laaja aihe tällaiseen esipuheeseen, etenkin kun lähes kaikki yhteiskunnallinen ajattelumme on joltakin osaltaan reaktiota hegelianismiin (poislukien eräät liberalismit, joita Hegel itse pitäisi tuskin ajatteluna, sekä sellaisen puhtaasti analyttisen filosofian, joka ei periaateystistä lähde mukaan Hegelin peliin) – ja nimenomaan reaktiota, ei mitään uskollista tarkentamista.

Edes yleiset *meidän aikamme kohtaan* johtavat langat olisivat olleet kuitenkin tervetulleita. Esimerkiksi kysymys EU:sta, jonka kirjoittajat jättävät melkein ujoina kirjan mainostaviin liepeisiin, olisi analyysin arvoinen. Jos *meidän aikamme kohdalla* EU:n itseyttä kehkeytyy kah-

den trauman välteleminen – on vältettävä homogeenisen eurokansallisen identiteetin totalitaarinen tuottaminen ja vieraantuminen hengettömän byrokraatian ja talouden abstraktiin järjestelmään – niin aikamme kyllä toistaa Hegelin avaamia kysymyksiä, mutta samalla se hylkii, parhaimmillaan jopa dekonstruoi, nimenomaan hegelianismien *tuottamia* ongelmia.

Systemaattinenkin lähestymistapa olisi näin vaikean kirjan esipuheessa perusteltu. *Oikeusfilosofia* on äärimmäisen tiivis teos: toisaalla määritellyt tekniset eleet toimivat siinä itsestäänselvyksinä, sellaiset termit kuin tietoisuus, negatiivisuus, yleisyys, yksittäisyys jne. oletetaan tunnetuiksi niiden dialektisessa, ei vanhemmassa metafysisessä käytössään. Hegel itse sanoo, että tämä kirja edellyttää hänen koko järjestelmänsä – ainakin *Hengen fenomenologian* ja *Logiikan tieteen*, periaatteessa myös *Ensyklopedian*. Kun näitä ei ole saatavissa suomeksi (mikä puute pitäisi hetimiten korjata), tulee Hegelin dialektiikan perusteiden ja oikeusfilosofian systemaattisen aseman selvittämisestä kiireellistä. Sillä Hegel on juonikas veikko: tuota mestaroiavaa oppinutta on helppo vihata, mutta tuota logiikan varjossa harmaalla harmaalle maalaavaa ja bakkanaaleissa ruusuin seppelöitynä tanssivaa vanhaa pöllöä on samalla lähes mahdotonta mestaroida ja selättää. Niin kauan kun ei ymmärretä mitä on *käsitteen elämä*, *Oikeusfilosofiasta* on helppo lukea ulos vain jonkinlainen normatiivinen järjestelmä (ja kaiken kukkuraksi ikävä preussilainen virkamies-

monarkia) – jolla ei ole mitään olennaista tekemistä Hegelin *filosofian* kanssa.

OIKEA VAPAAUS

Oikean filosofisen valtion perustaminen hegeliläiseen maailmankaikkeuteen ei siis merkitse yksinkertaisesti hyvän elämän takaavan perustuslain kirjoittamista. Sen sijaan se merkitsee perustuslain perustan käsittämistä: ei kysymystä siitä, *kuka* allekirjoittaa perustuslain, vaan kysymystä siitä, *mikä* on perustuslain perusta (lain lainvoimaiseksi julistavan hallitsijan tai edustajiston olemassaolo epäolennaisuus – se, että lain voiman on ruumiillistuttava sinänsä lain ehdottomuuteen nähden voimattomissa yksilöissä – on osa järjestelmää). Ja perustuslain syntyminen on valtion syntymistä, ehdottoman lain perustamista avaruuteen, jota minäkäänlaiset peruslait eivät ”enalta” määritä, ja vielä enemmän, perustuslain tuleminen on tuon tilan itsensä avaruudesta siellä missä aikaisemmin ei ollut edes avaruuden koordinaatteja. Tällä kyselemisen tasolla sijaitsee Hegelinkin valtio – *valtio oikeudenmukaisuuden todellistumisen mahdollisuuden ehtona*.

Nyrkinkokoisiksi koodisanoiksi puserrettu hengen Järjestelmä: ihmisen olemus sinä, joka murtautuu ulos tiedottomasta luonnonvälittämättömyydestä, on elämä; mutta hänen totuutensa on läpikotaisin tietoinen ja vapaa henki. Koska mikään ehdollistettu tai rajattu ei voi olla vapaa, vapaus ei voi ilmetä sen paremmin yhteisöstään kuin aineellisesta ympäristöstään irti abstrahoidussa yksilössä (”individualistin” vapaus to-

dellistuu pelkkinä itsepäisinä haaveina). Ihminen on itsensä vain, koska hän työstää häntä ympäröivää luontoa ja yhteisöä, ja koska hän on näiden toistensa työstämänä. Ihminen on aina jo yhdessä, yhdessä muiden ihmisten ja asioiden kanssa ja yhdessä yhteisössä. Vapaus on tämän yhdessä-olemisen perusta, sekä niin että yhdessä on ehdollistamatonta säällisyyttä, että niin että yhdessä säätää ehdottomuutensa. Koska oikean (siis käsitteensä mukaisen) hengen vapaus on tietoisuutta, niin yhdessä, jona hengen vapaus todellistuu, ei voi olla mikään anarkistinen alkulauma, vaan se on aina jo itsensä käsittänyt ja asettanut, perustettu ja säädetty yhteisö – valtio. Laki ja vapaus perustavat toinen toisensa, ja jos tämän ”kauhean ristiriidan” käsittäminen onkin mahdollista vain filosofiassa, niin sen ruumiillistuminen tapahtuu valtiossa.

Ihmisen ja yhteisön yhteisen käsitteen sisältö on hengelle vasta maailman todellisuuden tutkimista, hengen fenomenologiaa. Kysymys valtiosta lisää tähän kuvaukseen perustamisen pakon – paitsi pakon tajuta maailman perustukset myös pakon perustaa vapauden maailma, pakon säätää lain laki niin, että se näyttää ja asettaa vapauden välttämättömyyden ja välttämättömyyden vapautena. Hegel on uuden ajan filosofi siinä, että hän pakottaa käsitettä käsittämään itseään ilman minkäänlaista meidän maailmaamme edeltävää ja sille ulkopuolista suvereenia instanssia: yhdellä tasolla tämä tarkoittaa yhteiskuntaa ilman itsevaltiasta, toisella ajattelua ilman ju-

malaa ja ideaa, mutta kolmannella ajattelun pakkoa käsittää ja säätää jopa oma olemuksellisesti ”käsittämätön” ja ”säätämätön” vapautensa. Vapaus ei voi olla vain ajattelun ja viime kädessä käytännöllisen järjen transsendentaalinen ehto – vaikka se on sitäkin – vaan sen on oltava järjen ehdon todellistumista tässä maailmassa ja tässä historiassa. (Ja ainoa tälle absoluuttisen modernille historialle ulkoiseksi jäävä instanssi on sen sisin ydin: kaiken tämän tajuava subjekti, joka itsekin on vain tajuamisen historiaa...)

Pelkistetyimmän vapaus pelkkänä ideaalina on tyhjä – absoluuttinen henki ei ole mikään näkymätön käsi. Mieltä on vain välttämättömyyden valtakunnassa (so. luonnossa, ihmisyhteisöissä, kansakunnissa) löytymisen ja säätämisen kaksoiseleenä todellistuvalla vapaudella. Tämä ei tarkoita vain sitä, mitä se yksittäiselle ihmiselle yleensä merkitsee: kun olet määritellyt vapaudekseeni sen, mitä et voi välttää, säilytät mahdollisimman välttämättä vapautesi – synkkä vapaus, joka kertoo siitä, ettei Hegelin valtionmäärityksen lähtökohtana ole onnellisuus. Empiiristen valtioiden määrittämät yksittäiset velvollisuudet ja vapaudet ovat käsitteellisen kehityksen kannalta epäolennaisia, samoin kuin empiirisiin rikoksiin ja kapinoinhin syyllistyvät yksilötkin. Vain rikos on aina absoluuttinen: kylmä on Hegelin yhtälö, jossa huononkin lain rikkoja (ja siksi ehkä sankari) on absoluuttinen rikollinen, ja oikeudenmukaisuus, joka sinänsä ei voi edes tulla loukatuksi, kostaa välttämättä lainrikkokjalle. Tämä on lain laki,

oikeudenmukaisuuden todellistuminen, eikä onni kuulu sen kanssa likimainkaan samalle käsitteelliselle tasolle. Samalla lailla jokaisen valtion käsite on absoluuttinen vapaus: tietyissä mielessä kaikilla kansoilla on vapaus, jonka ne ansaitsevat. (Kurja tyrannia ei ole käsittänyt absoluuttisen vapauden käsitettä kovin hyvin, ja sinänsä epäolennaiset yksilöt olennaisesti kun käsite on käsittänyt itsensä paremmin...)

OIKEUDENMUKAISUUDEN EHDOT

Vapaus on välttämättömyyttä (ja välttämätöntä) ja välttämättömyys on vapautta: tämän yhtälön takia valtiossa ei ruumiillistu pelkkä oikeus vaan oikeuden mukaisuus. Oikeus on vapaan totuuden lihallisin ja henkinen muoto, mutta oikeudesta tulee itsetietoista, siis vapaata, paradoksaalisista silloin kun se kokooa itsensä laiksi – laiksi, jonka olemuksena on olla oikeuden mukainen, veroinen, kaltainen: oikeuden totuuden tietoinen ja kirjattu varmuus.

Paljon pelkistetyimmän tämä tarkoittaa: valtio on oikeudenmukainen, jos sen lait soveltuvat kansalle, jos ne ovat sen siveellisen substanssin – eetoksen, tapojen, sydämen tunteen ja sosiaalisten hierarkioiden – mukaisia. Tässä yhtälössä syntyvä mukaisuus ei ole mitään yksinkertaista korrespondenssia – päin vastoin siinä on kyse yhteisen mitan etsimisestä mitä yhteismitatommalle, kansan elävän ja tuntevan substanssin ja lakien muodollisen, vieraantuneen kylmyyden väliselle olemukselliselle ristiriidalle. Ja silti oi-

keuden *mukaisuus* jää kiinni ja huipentaessaankin toisintaa kaikki jäljitelmän, representaation, erilaisten samaksitekemisen ja viime kädessä idealismiksi kutsutun ongelnavyyhden perinteiset ongelmat. Samalla kun oikeudenmukaisuus edellyttää, että kansa tuottaa valtionsa, se edellyttää myös, että valtio tuottaa kansansa. Samalla kun lainsäädäntöjärjestelmän on oltava viime kädessä yksi, myös kansan on oltava yksi.

Kuinka voisimme (jälleen: *me...*) olla haluamatta oikeudenmukaisuutta? Ja koska meille oikeudenmukaisuus ei voi olla sen paremmin idea kuin erilaisten tuomioistuinten päätösten keskiarvokaan, kuinka voisimme olla ajattelematta, että oikeudenmukaisuutta on se, että lait soveltuvat kansalaisille? Tämä on täsmälleen demokratiamme kaava, ja se johtaa suoraan kuviin, jossa valtion ajatellaan toimivan hyvin, kun sen kansalaiset ovat sekä lainsäätäjiä että lakien alaisia. Kuten Hegel näyttää, tällainen oikeudenmukaisuuden, siis vapauden/välttämättömyyden *käsite* on absoluuttinen. Ja samalla, kuinka hyvin tiedämme kääntä tämän yhtälön tuhoisan kääntöpuolen: se on meidän oma ja erityinen tuhomme, meidän katastrofimme. Vaikkei hegeliläinen valtio *edellyttäkään* homogeenista kansaa, se johtaa pakkoon *tuottaa* kansa ehjänä, homogeenisena aineksena, ja sitä kautta se tuottaa kaikki kolonialisatiomme, indoktri-naatiomme, jopa *fasismimme oikeudenmukaisuuden välttämättömiä ehtoina*.

Sillä lakeina itsensä asettava (ulkoistava/esittävä) sub-

jekti (valtion on oltava subjekti, sillä vain subjekti voi *säätää* lakinsa) tarvitsee kansansa lakien substanssina – ei vain epämääräisesti yhdessä, vaan perustuksena laeille. Oikeus sinänsä on pelkkä lain tyhjä muoto tai puhdas voima, ja valtio oikeudenmukaisuuden ehtona on vaatimus siitä, että laeille on annettava kasvot ja silmät, kansansa silmät. Hegeliläinen valtio, meidän valtiomme, on paikka, jossa oikeuden sisällön ja muodon väliset yhteismitattomuudet kumotaan: lain voima muutetaan hengen tahdoksi.

Tyhjien, sokeiden lakien mielivaltaisuus kammottaa meitä niin, että meidän on mahdoton olla haluamatta sitä äärimmäistä ekspressionismia, jolla valtiolle annetaan oikeutta haluava ja oikeuden ymmärtävä lämmin katse – ja tuon katseen, tuon rakkauden tuottamiseksi tuotetaan kansa. Tiestysti monenlaiset instanssit voivat anastaa valtion käsiinsä, aivan kuten itsevaltiuden ajalla itsevaltiaita oli monenlaisia. Meidän demokratioidesamme kansalliset ideologiat ovat etsineet kansaa lähinnä alueelta, jota Hegel kutsuu *Oikeusfilosofiassaan* siveellisyydeksi, perheen, tunteiden, tapojen, ylipäänsä välittömän yhteisyyden alueelta. Näin ne ovat etsineet ennen kaikkea *identiteettiä* ja pelänneet *vieraautta*. Sosialistiset ideologiat ovat puolestaan perehtyneet Hegelin kansalaisyhteiskuntaan, kansantalouden, vaihdon ja ammattien alueeseen. Ne ovat etsineet sieltä kansaksi ajatusta *yhdenveroisuudesta* ja pelänneet *vieraantumista*. Ja näin missään vaiheessa ei ole päästy irti täsmälleen hegeliläisestä identi-

teetin ja eron logiikasta – ainakaan absoluuttisen tarpeen tasolla. Jopa nyt, kun kukaan ei enää hyväksy nationalismia eikä sosialismia sellaisena ajatuksena valtiosta, jossa oikeudenmukaisuus lihallistuisi, jopa nyt kun vierauden ja vieraantumisen tuottamista pidetään epäoikeudenmukaisuutena parhaimmillaan, Hegelin näyttämä oikeudenmukaisuuden ehdon kaava on niin vahva, ettemme osaa ajatella erityisesti mitään muutakaan. Mieluummin lakkaamme ajattelemasta valtiota, hyväksymme sen, että oikeudenmukaisuutta tuotetaan räikeän nostalgiseksi kuluneilla kertausideologioilla, ja ajattelemme jotain muuta.

Sillä on oltava oikeudenmukainen, ja vain näin me sen ymmärrämme. Ja jos (jälleen kerran?) *meidän aikamme kohta* on kohta, jossa tunnistamme Hegelin ratkaisevaksi historiaksemme, se on myös kohta, jossa meillä on absoluuttinen tarve sulkea tuo historia. Kyetäksemme perustamaan valtiomme, tai kyetäksemme säätämään oikeudenmukaisuusiemme avaruuksia, meidän on löydettävä keino ajatella oikeudenmukaisuutta toisin kuin Hegelin edellyttämänä kansan ja valtion yhteismitallisuutena, lankeamatta silti yhtä lailla hegelianisiin vääryyksiin, muukalaisuuden ja vieraantumisen tuottamiseen – sillä kuten ainakin hegeliläiset, joita yhä olemme, emme voi tyytyä jäämään neuvottomiksi ehdottoman oikeuden vaatimuksen eteen.

Susanna Lindberg